

บ้านกึ่งวิถี (Halfway House): นวัตกรรมในการสงเคราะห์ผู้กระทำผิด (1)

วิชาญ ชนะชัยวิบูลวัฒน์*

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเป็นมาตรการในการอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้กับประชาชน เนื่องจากอาชญากรรมไม่ได้เป็นการกระทำผิดต่อรัฐเท่านั้นแต่ยังเป็นความผิดที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนในสังคมด้วย ดังนั้นอาชญากรรมจึงเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้และมีผลกระทบต่อทุกคนในสังคม การดำเนินการต่อผู้กระทำผิดตามกระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยผู้กระทำผิดได้รับโทษประมุขหมายซึ่งได้แก่ การประหารชีวิต การจำคุก การกักขัง เป็นต้น สำหรับผู้กระทำผิดที่ได้รับโทษจำคุกหรือกักขัง เมื่อได้รับการปล่อยตัวออกไปแล้วก็อาจจะต้องไปเผชิญกับปัญหามากมาย ทั้งในด้านปัญหาสุขภาพจิต เศรษฐกิจ และถูกกีดกันทางสังคม หากผู้กระทำผิดที่ครอบครัวและคนใกล้ชิดให้การยอมรับก็สามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้ แต่ผู้กระทำผิดที่ครอบครัวแตกสลายตั้งแต่ก่อนการกระทำผิด หรือบุคคลในครอบครัวและคนใกล้ชิดไม่ยอมรับ หากเขาไม่สามารถต่อสู้กับปัญหาได้อย่างคนปกติก็ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้ ในที่สุดก็ต้องทำผิดซ้ำและเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมครั้งแล้วครั้งเล่า จึงเป็นการแก้ปัญหาลำบาก ไม่มีที่สิ้นสุด

จึงมีคำถามมากมายที่เกิดขึ้นในใจของประชาชนคนไทยว่า เมื่อผู้กระทำผิดพ้นโทษแล้วพวกเขาเหล่านี้ไปไหน อยู่อย่างไร ทำมาหากินหรือไม่ หากทำแล้วนายจ้างเชื่อถือหรือไม่ มีอัตราการทำผิดซ้ำมากน้อยแค่ไหน แล้วในที่สุดจะกลับมาเรือนจำหรือไม่ หรือหากพร้อมจะกลับตัวกลับใจเป็นคนดีแล้วครอบครัวและชุมชนยังคงต้อนรับหรือเปล่า นอกจากนี้ยังมีคำถามสำหรับหน่วยงานของรัฐอย่างโดยเฉพาะกรมคุมประพฤติว่าจะมีมาตรการรองรับการพ้นโทษของคนเหล่านี้ได้อย่างไร การสงเคราะห์หลังการปลดปล่อยมีกระบวนการใดมารองรับ

บทความนี้จะตอบข้อสงสัยต่าง ๆ ชำต้นตามกรอบการปฏิบัติงานของกรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรมที่ได้พยายามทุกวิถีทางในการสนับสนุนให้ผู้กระทำผิดได้กลับสู่สังคม ดังคำขวัญที่ว่า “คืนคนดี สู่สังคม” การสงเคราะห์ผู้กระทำผิดเป็นงานสำคัญอย่างหนึ่งของกรมคุมประพฤติที่ให้บริการแก่ผู้พ้นจากการคุมประพฤติทั้งเด็กเยาวชนและผู้ใหญ่ ผู้พักการลงโทษ ผู้ได้รับการลดวันต้องโทษ ผู้พ้นจากการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด และผู้ที่พ้นโทษจากเรือนจำ ภารกิจของกรมคุมประพฤติให้การสงเคราะห์นั้นโดยทั่วไปได้แก่ การให้การศึกษ การจัดงาน การฝึกอาชีพ การสงเคราะห์ค่าอาหาร และการสงเคราะห์ค่าพาหนะเดินทาง เป็นต้น อย่างไรก็ตามกรมคุมประพฤติไม่ได้หยุดนิ่งกับสิ่งที่ปฏิบัติอยู่เป็นประจำ แต่ได้หาแนวทางใหม่ ๆ ที่จะสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาศักยภาพของผู้ที่กระทำผิดให้เปลี่ยนจากผู้ที่เป็นภาระของสังคมเป็นพลังของสังคมต่อไป

* M.A. in Criminal Justice, University of Southampton, U.K. ปัจจุบันปฏิบัติงาน ณ กลุ่มสงเคราะห์ผู้กระทำผิด สำนักพัฒนาการคุมประพฤติ กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม

แนวทางใหม่ที่ว่านั่นก็คือ บ้านกึ่งวิถี (Halfway House) อันเป็นนวัตกรรมที่กรมคุมประพฤติได้พยายามที่จะนำมาใช้ในสังคมไทยเรา บทความในชุดนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะนำเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้โดยแบ่งเป็น 3 ตอน ตอนแรกนี้กล่าวถึงความหมาย วัตถุประสงค์ และแนวคิด ตลอดจนขอบเขตการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดภายหลังการปลดปล่อย บทความตอนที่ 2 จะกล่าวถึงประเภทและประโยชน์ของบ้านกึ่งวิถี ตลอดจนนำเสนอการเปรียบเทียบบ้านกึ่งวิถีของประเทศตะวันตกและประเทศในเอเชียบางประเทศ รวมทั้งบ้านกึ่งวิถีในประเทศไทยเราด้วย บทความตอนที่ 3 จะกล่าวถึงประเด็นวิพากษ์วิจารณ์ของนักวิชาการในแง่มุมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับโครงการบ้านกึ่งวิถี

สำหรับบทความในตอนแรกนี้ผู้เขียนมีความคาดหวังที่จะให้ผู้สนใจได้มีความเข้าใจเกี่ยวกับการสงเคราะห์ผู้กระทำผิดในลักษณะการดำเนินงานในรูปแบบของบ้านกึ่งวิถี ดังนี้คือ

ความหมายของคำว่า “บ้านกึ่งวิถี”

ศักดิ์ชัย เลิศพานิชพันธุ์¹ ได้ให้คำนิยามไว้ว่า บ้านกึ่งวิถีหมายถึงสถานที่สำหรับนักโทษซึ่งมิใช่เรือนจำหรือทัณฑสถาน แต่อยู่ระหว่างชุมชนเรือนจำหรือชุมชนที่มีเสรีภาพ คล้ายกับเป็นหอพักเพื่อให้นักโทษได้รับการพักการลงโทษหรือลดวันต้องโทษได้พักอาศัยระหว่างเรียนหนังสือหรือหางานทำ มักจะเรียกบุคคลเหล่านี้ว่า “ผู้พักพิง (resident)” อาจใช้กับผู้ถูกคุมความประพฤติในงานคุมประพฤติได้ด้วย

การบริหารงานบ้านกึ่งวิถีเป็นเรื่องละเอียดอ่อนและต้องอาศัยความชำนาญในการจัดการ เนื่องจากบ้านเหล่านี้จะตั้งอยู่ในชุมชนที่อยู่อาศัย อาจถูกต่อต้านจากชาวบ้านซึ่งมีความรู้สึกในแง่ลบอยู่แล้ว ในประเทศอังกฤษเรียกบ้านกึ่งวิถีว่า “hostel” ส่วนในประเทศเนเธอร์แลนด์เรียกว่า “corridor”

ภูวดล ภูธานี² ได้ให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า โดยทั่วไปบ้านกึ่งวิถีมีลักษณะเป็นการจัดสรรบริการความสะดวกในเรื่องที่พักพิงชั่วคราวแก่ผู้กระทำผิดซึ่งใกล้จะครบกำหนดโทษ หรือเหลือโทษจำคุกอีกไม่เกิน 6 เดือน หรือผู้ต้องขังที่พ้นโทษใหม่ ๆ และเป็นผู้ที่มีความจำเป็นในด้านที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นไปในการทำ อ ง ก ี่ ง ก ล า ง ร ะ ห ว ่า ง ก า ร ส ง เ ค ร าะ ะ ห์ ผู้พ้นโทษและการปฏิบัติเพื่อควบคุมผู้กระทำผิดภายใต้ระบบกวดขันที่มีระเบียบวินัย โดยมุ่งอบรมศีลธรรม และ ส่งเสริมการฝึกอาชีพ หรือการส่งเสริมทางด้านการศึกษาหาความรู้ให้แก่ผู้ต้องขังภายนอกทัณฑสถาน โดยเจ้าหน้าที่เรือนจำหรือพนักงานคุมประพฤติจะทำการคัดเลือกผู้ที่จะใกล้ครบกำหนดโทษ หรือผู้ที่พ้นโทษใหม่ ๆ ให้มีโอกาสไปฝึกอาชีพ หรือศึกษาเล่าเรียน หรือร่วมทำงานกับสังคมภายนอก เพื่อให้มีความคุ้นเคยกับชีวิตปกติภายนอก ซึ่งจะเป็นการง่ายต่อการปรับสภาพชีวิตให้เข้ากับสังคมภายนอกหลังพ้นโทษไป

¹ ศักดิ์ชัย เลิศพานิชพันธุ์ “รวมศัพท์อาชญาวิทยาและงานยุติธรรมทางอาญา” คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์

แล้วด้วยการอาศัยในบ้านกึ่งวิถี ในลักษณะการบริการแบบหอพัก ซึ่งได้รับการอุดหนุนจากรัฐบาลและองค์กรเอกชนอื่น ๆ หรือจากการเก็บค่าบริการหอพักจากผู้เข้าพักอาศัยในอัตราต่ำ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้กระทำผิดมีโอกาสกลับตัวกลายเป็นพลเมืองดีของสังคมต่อไป

พยนต์ สินธุนาวา หัวหน้ากลุ่มสงเคราะห์ผู้กระทำผิด สำนักพัฒนาการคุมประพฤติ กรมคุมประพฤติ ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับบ้านกึ่งวิถีไว้ว่า บ้านกึ่งวิถีเป็นรูปแบบผสมของการช่วยเหลือสงเคราะห์และการแก้ไขฟื้นฟูที่จัดไว้สำหรับผู้กระทำผิดเพื่อให้เป็นที่สำหรับฝึกอาชีพ เป็นที่ศึกษา เนื่องจากทักษะต่าง ๆ ของคนเหล่านี้ได้ถดถอยลงไปจากการถูกจองจำ นอกจากนี้บ้านกึ่งวิถียังเป็นสถานที่ที่ที่พักแก่ผู้กระทำผิดฝ่ายหญิงให้ได้มีโอกาสอยู่กับบุตรตลอดระยะเวลาที่ได้รับการบำบัดฟื้นฟูตลอดจนมีโอกาสติดต่อกับครอบครัวด้วย แม้ว่าบ้านกึ่งวิถีนี้จะเป็นที่บำบัดผู้กระทำผิดไม่ว่าจะเป็นผู้ติดยาเสพติด ผู้กระทำผิดทางเพศ หรืออื่น ๆ แต่ทุกกิจกรรมก็ล้วนแต่แทรกด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชนเสมอ

ดังนั้น การสงเคราะห์ผู้กระทำผิดโดยวิธีการหาที่พักพิงแบบบ้านกึ่งวิถีนี้จึงมิใช่มีจุดประสงค์เพื่อเป็นโครงการบ้านเอื้ออาทรสำหรับผู้มีรายได้น้อย แต่เป็นแนวคิดในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดเนื่องจากเหตุผลดังต่อไปนี้³

1. บ้านกึ่งวิถีเป็นมาตรการอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้กระทำผิดค่อย ๆ ปรับตัวคืนกลับสู่สังคม และเป็นส่วนหนึ่งของแหล่งพำนักเพื่อการบำบัดรักษา และแก้ไขฟื้นฟู ซึ่งช่วยให้ชุมชนลดอัตราการเสี่ยงต่อพฤติกรรมที่ไม่สามารถปรับตัวได้ในระยะแรกที่พ้นโทษ
2. บ้านกึ่งวิถีเป็นสถานที่ที่จัดสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการกระตุ้น ส่งเสริมการหางานทำ และการปรับตัวปรับใจทำให้ผู้กระทำผิดเหล่านี้ได้พบกับช่องทางในการแก้ปัญหาบางประการของตน ก่อนกลับคืนสู่ครอบครัว และใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นต่อไป
3. ผู้กระทำผิดบางคนไม่สมควรที่จะกลับไปอยู่ในสิ่งแวดล้อมแบบเดิม เนื่องจากครอบครัวและชุมชนแวดล้อมมีสภาพที่ไม่เหมาะสม ทั้งอาจเป็นสาเหตุให้เกิดการทำผิดซ้ำ เช่น อยู่ในแหล่งที่มีการจำหน่ายยาเสพติด แหล่งช้อปปิ้งสุ่มอาชญากรรม เป็นต้น บ้านกึ่งวิถีจึงเป็นมาตรการเสริมที่สามารถรองรับ

² ภูวดล ภูขำนิ “ การดำเนินงานบ้านกึ่งวิถีในประเทศไทย : ศึกษากรณีทัศนคติของเจ้าหน้าที่และผู้ต้องขังเรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานคร “ วิทยานิพนธ์หลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2542 หน้า 42

³ สมยศ วัฒนภิรมย์ “ การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยใช้วิธีอื่นแทนการคุมขัง “ ในเอกสารการสอนชุดวิชา การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช 2540 หน้า 226

รับ และแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ โดยเฉพาะช่วงระยะเวลาหนึ่งก่อนที่จะเลือกทางเดินชีวิต อาชีพ หรือ แสวงหาที่พักอาศัยที่เหมาะสมต่อไป

4. บ้านกึ่งวิถีเป็นวิธีการที่ใช้ปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดอย่างมีมนุษยธรรมมากกว่าการจำคุก⁴ นอกเหนือจากการช่วยลดผลกระทบที่เกิดขึ้นจากความแออัดยัดเยียดภายในเรือนจำ ปัญหาการสุขภาพกายและ สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่เลวร้าย ตลอดจนการอนามัยที่มีสภาพย่ำแย่ ในปัจจุบันมีผู้สนับสนุน จำนวนมากต่างเห็นพ้องต้องกันว่า การปลดปล่อยผู้ต้องขังที่ต้องโทษระยะยาวกลับไปสู่สังคมโดยตรงนั้น นับเป็นเรื่องที่ไร้มนุษยธรรม จึงได้มีการเสนอที่จะใช้มาตรการบางอย่างที่จะช่วยให้อดีตผู้กระทำผิด ค่อย ๆ ได้ปรับตัวเข้าสู่สังคม และสืบเนื่องมาจากการตัดสินใจของศาลได้ยึดหลักสิทธิของผู้กระทำผิด ในการที่จะได้รับการบำบัดรักษามากขึ้นแล้ว บ้านกึ่งวิถีจึงอาจเป็นส่วนหนึ่งที่เป็นสำหรับแผนงานใน การบำบัดรักษาซึ่งแน่นอนว่าบ้านกึ่งวิถีจะกลายเป็นทางเลือกในการลงโทษที่สอดคล้องกับความ ปลดปล่อยของสาธารณชนด้วย

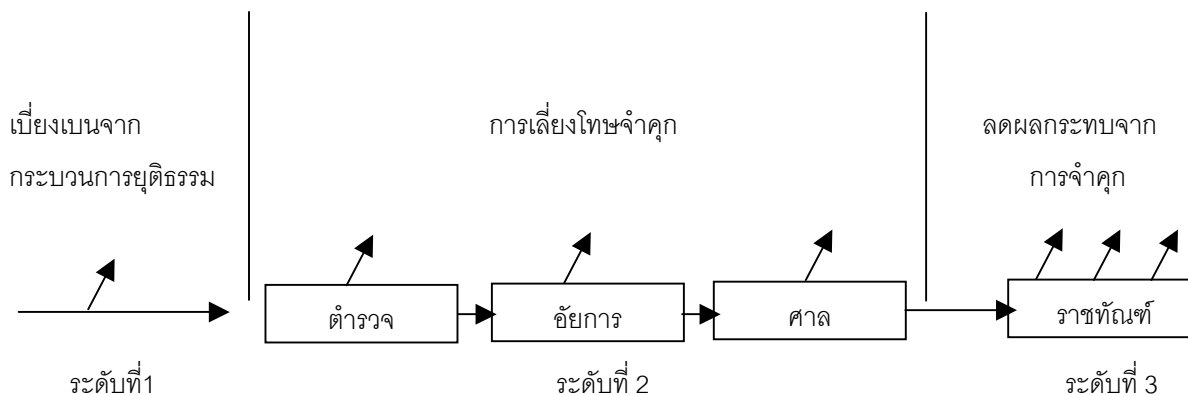
แนวคิดและขอบเขตการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดภายหลังการปลดปล่อย

แนวคิดเรื่องการเบี่ยงเบนผู้กระทำผิดให้ออกไปจากกระบวนการยุติธรรมในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับจาก ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อลดผลกระทบในทางลบต่อตัวผู้กระทำผิดให้กลับเข้าสู่สังคม ดังนั้นจึงมีแนวคิดว่า หากจะแก้ไข ผู้กระทำผิดให้กลับเข้าสู่สังคมก็ควรแก้ไขในสังคม ไม่ใช่โดยการแยกออกมาจากสังคมแล้วเอาไปไว้ในเรือนจำ⁵ การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดภายหลังการปลดปล่อยก็เป็นส่วนหนึ่งของมาตรการในการควบคุมและแก้ไขโดยเฉพาะเป็น วิธีที่ได้นำเอาทรัพยากรในชุมชนมาใช้ ได้แก่ การให้ผู้กระทำผิดได้ทำงาน ศึกษา ใช้ชีวิตอยู่กับครอบครัวในสถานที่ที่ กำหนดแทนเรือนจำ รวมทั้งการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม เช่น อาสาสมัครคุมประพฤติ เป็นต้น แนวความคิดดังกล่าวจึงเป็นมาตรการเพื่อเบี่ยงเบนและผลักดันให้ผู้กระทำผิดหลุดจากกระบวนการยุติธรรม ให้เหลือน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้

⁴ สมบูรณ์ ประสพเนตร " บ้านกึ่งวิถี " ในรายงานการสัมมนาเชิงปฏิบัติการว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด ภายหลังปล่อย กรมราชทัณฑ์และคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2536 หน้า 103

⁵ พัชรภรณ์ ศโรภาส " การอบรมแก้ไขผู้ต้องขังในชุมชน " ในเอกสารการสอนชุดวิชา การปฏิบัติต่อผู้กระทำ ความผิด มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช 2540 หน้า 363

นัทธี จิตสว่าง⁶ ได้สรุประดับของการเบี่ยงเบนหรือการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดเป็น 3 ระดับ ตามแผนภาพข้างล่าง ดังนี้

แผนภาพแสดงของเขตการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด

ระดับที่ 1 ผู้กระทำผิดยังมีได้ผ่านเข้ามาในขั้นตอนส่วนใดส่วนหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมแต่ถูกผลักดันออกไป เช่น การกำหนดให้มีการจัดการพฤติกรรมฝ่าฝืนสังคมบางประเภทหรือคดีเล็กน้อยที่สามารถเจรจาประปรนอมยอมความกันได้ โดยมีอาสาสมัครไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชุมชน (สังกัดสำนักงานศาลยุติธรรม) อาสาสมัครสาธารณสุข (สังกัดกระทรวงสาธารณสุข) อาสาสมัครคุมประพฤติ (สังกัดกระทรวงยุติธรรม) เป็นต้น เข้ามาทำหน้าที่จัดการเบี่ยงเบนในฐานะเอกชนแทนฝ่ายตำรวจ

ระดับที่ 2 ผู้กระทำผิดได้ผ่านขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรมเข้ามาแล้ว แต่ถูกเบี่ยงเบนออกไปจากมาตรการแบบดั้งเดิมและใช้วิธีการอื่นแทน ได้แก่ ในขั้นตอนของตำรวจอาจใช้โทษปรับ ในขั้นตอนของอัยการอาจเป็นรูปแบบของการชะลอการฟ้อง ในขั้นตอนของศาลอาจใช้การรอลงอาญาโดยมีการคุมประพฤติ หรือรูปแบบอื่น ๆ เช่น บ้านกึ่งวิถี (จะกล่าวในตอนถัดไป) ศูนย์ควบคุม หรือ การกักขังโดยใช้เครื่องอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น

ระดับที่ 3 เป็นการเบี่ยงเบนผู้กระทำผิดออกจากกระบวนการยุติธรรม ภายหลังจากพ้นโทษจากเรือนจำแล้ว หรือได้รับมาตรการต่างๆ ในการลดโทษ เช่น การลดวันต้องโทษ การทำงานสาธารณะ การควบคุมตัวไว้ที่บ้าน การปล่อยไปทำงานหรือไปศึกษานอกเรือนจำ และการพักการลงโทษ เป็นต้น

⁶ นัทธี จิตสว่าง “ การราชทัณฑ์ในชุมชน “ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2529 หน้า 4

จากแนวคิดและขอบเขตการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดตามขอบเขตข้างต้น กลุ่มสงเคราะห์ผู้กระทำผิด สำนักพัฒนาการคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม จึงได้กำหนดขอบเขตของผู้ที่จะเข้าสู่กระบวนการฟื้นฟูตามโครงการบ้านกึ่งวิถี คือกลุ่มผู้กระทำผิดที่อยู่ในระดับที่ 2 และ 3 ได้แก่ ผู้ที่อยู่ระหว่างการรอลงอาญา ผู้ที่อยู่ระหว่างการชะลอการฟ้อง ผู้ได้รับการพักการลงโทษ ผู้ที่ได้รับการลดโทษ หรือ ผู้ที่ได้รับการปล่อยแบบมีเงื่อนไข ตลอดจน ผู้ที่อยู่ระหว่างการฟื้นฟูสภาพจากการเสพยาเสพติด และผู้ที่พ้นโทษจากรือนจำแล้ว เป็นต้น เมื่อนำคนเหล่านี้เข้าสู่กระบวนการฟื้นฟูของโครงการบ้านกึ่งวิถีไม่ว่าจะเป็นบ้านกึ่งวิถีประเภทใด จากประสบการณ์ของหลายประเทศได้ชี้ให้เห็นว่า คนเหล่านี้จะมีสะพานเชื่อมช่องว่างระหว่างการกระทำผิดแล้วถูกลงโทษกับการกลับคืนสู่ชุมชนได้เป็นอย่างดี ดังนั้นคนเหล่านี้ก็จะมีโอกาสในการทำผิดซ้ำน้อยลง ๆ และในที่สุดจะได้ไม่ต้องกลับเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมอีกนั่นเอง

สรุป

ท่านผู้อ่านคงจะได้ทราบความหมายและขอบเขตในการที่จะนำการสงเคราะห์ผู้กระทำผิดในรูปแบบบ้านกึ่งวิถีแล้ว จะเห็นได้ว่านอกจากบ้านกึ่งวิถีจะเป็นสะพานเชื่อมระหว่างเรือนจำและชุมชนแล้ว บ้านกึ่งเวียยังสถานที่ที่ให้การบำบัดรักษา การฟื้นฟู โดยมีรูปแบบทั้งทางการแพทย์ การศึกษา การฝึกอาชีพ และทางจิตวิทยาซึ่งจะต้องมีการวิเคราะห์ว่าแต่ละรูปแบบนั้นจะเหมาะสมกับผู้เข้าโครงการกลุ่มใด ในส่วนของรูปแบบของบ้านกึ่งเวีย นั้น ผู้เขียนจะได้นำเสนอในบทความตอนที่ 2 ซึ่งจะได้เปรียบเทียบให้เห็นถึงรูปแบบการดำเนินงานของบ้านกึ่งเวียในประเทศตะวันตกและบางประเทศในเอเชีย อย่างไรก็ตามส่วนประกอบที่สำคัญอีกประการก็คือ เจ้าหน้าที่ประจำโครงการที่จะต้องมีความรู้ด้านการบำบัดรักษา การให้คำแนะนำปรึกษา การสังคมสงเคราะห์ หรือแม้แต่จิตวิทยา ตลอดจนการร่วมมือประสานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่น กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน กรมสุขภาพจิต กรมราชทัณฑ์ หรือแม้แต่นาการ พัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและย่อม (SMEs) ซึ่งต่อไปในอนาคตอันใกล้กรมคุมประพฤติก็จะได้พัฒนารูปแบบการสงเคราะห์ผู้กระทำผิดได้อย่างครบวงจรเพื่อส่งผลให้อดีตผู้กระทำผิดเหล่านั้นได้กลับไปประกอบสัมมาชีพในชุมชนของเขาต่อไป

บรรณานุกรม

นัทธี จิตสว่าง การราชทัณฑ์ในชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2529

พัชราภรณ์ ศโรภาส การอบรมแก้ไขผู้ต้องขังในชุมชน ในเอกสารการสอนชุดวิชา การปฏิบัติต่อผู้กระทำ
ความผิด มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช 2540

ภูวดล ภูษานี การดำเนินงานบ้านกึ่งวิถีในประเทศไทย : ศึกษากรณีทัศนคติของเจ้าหน้าที่และผู้ต้องขังเรือนจำพิเศษ
กรุงเทพมหานคร วิทยานิพนธ์หลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2542

สมบุญ ประสพเนตร บ้านกึ่งวิถี ในรายงานการสัมมนาเชิงปฏิบัติการว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด
หลังปล่อย, กรมราชทัณฑ์และคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2536

สมยศ วัฒนภิรมย์ การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยใช้วิธีอื่นแทนการคุมขัง ในเอกสารการสอนชุดวิชา การปฏิบัติต่อผู้
กระทำความผิด มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช 2540

ศักดิ์ชัย เลิศพานิชพันธุ์ รวมศัพท์อาชญาวิทยาและงานยุติธรรมทางอาญา คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2540

บ้านกึ่งวิถี (Halfway House): นวัตกรรมในการสงเคราะห์ผู้กระทำผิด (2)

วิชาญ ชนะชัยวิบูลวัฒน์*

จากบทความตอนที่ 1 ท่านผู้อ่านคงจะได้ทราบความหมาย วัตถุประสงค์ ตลอดจนแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด จะเห็นได้ว่า บ้านกึ่งวิถีนั้นเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสงเคราะห์ผู้กระทำผิดตั้งแต่ขั้นที่พ้นโทษแล้ว ผู้ที่ได้รับการพักการลงโทษหรือลดการลงโทษ ผู้ที่อยู่ระหว่างรอลงอาญา ผู้ที่อยู่ระหว่างการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด และในอนาคตก็จะรวมถึงผู้ที่ได้รับชะลอการฟ้อง การดำเนินงานของบ้านกึ่งวิถีนั้น จึงเป็นกระบวนการที่ทั้งศาสตร์และศิลป์ เนื่องจากต้องใช้ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ในด้านการบำบัดทางจิต การบำบัดรักษาทางการแพทย์ร่วมกับจิตวิทยาการให้คำปรึกษา ให้การแนะนำอาชีพของนักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ และพนักงานคุมประพฤติ ดังนั้น บ้านกึ่งวิถีเปรียบเป็นสะพานเชื่อมระหว่างผู้กระทำความผิดกับชุมชนที่พวกเขาเคยอยู่อาศัย เป็นเสมือนการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้กระทำความผิด หน่วยงานราชการและประชาชนในชุมชน เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจมากขึ้น บทความในตอนนี้นี้จึงจะได้นำเสนอประเภทของบ้านกึ่งวิถี ประโยชน์ของบ้านกึ่งวิถี และการเปรียบเทียบบ้านกึ่งวิถีทั้งในประเทศตะวันตกและประเทศแถบเอเชียบางประเทศ ตลอดจนการจัดตั้งบ้านกึ่งวิถีในประเทศไทยเราด้วย

ประเภทของบ้านกึ่งวิถี¹

1. **บ้านกึ่งวิถีเข้า** (Halfway-in House) หมายถึงสถานที่ที่ใช้เป็นทางเลือกในการลงโทษของศาลที่จะไม่ใช้วิธีจำคุก แต่ใช้การสอดส่องดูแลภายในโดยการให้ที่พัก อาหาร การศึกษา ให้แก่ผู้ถูกคุมขังก่อนการพิจารณา ผู้ถูกคุมประพฤติ ผู้ได้รับการพักการลงโทษ ตลอดจนผู้ได้รับการปล่อยตัวจากโครงการยาเสพติดและสถาบันโรคจิต เป็นต้น
2. **บ้านกึ่งวิถีออก** (Halfway-out House) หมายถึงสถานที่ที่ใช้เป็นที่พักพิงของผู้กระทำผิดในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างการได้รับการปลดปล่อยจากเรือนจำไปสู่การกลับไปใช้ชีวิตอิสระภายในชุมชน ได้แก่ ผู้พ้นโทษ และได้รับการปล่อยตัวเมื่อครบกำหนดตามคำพิพากษา เป็นต้น

* M.A. in Criminal Justice, University of Southampton, U.K. ปัจจุบัน ปฏิบัติงาน ณ กลุ่มสงเคราะห์ผู้กระทำผิด สำนักพัฒนาการคุมประพฤติ กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม

¹ นที จิตสง่า “ การราชทัณฑ์ในชุมชน “ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2529 หน้า 102-103

ประโยชน์

1. ลดค่าใช้จ่ายในการสงเคราะห์ จากการศึกษาของแอนน์ พาวเวอร์² ในปี ค.ศ. 2003 พบว่า การใช้บ้านกึ่งวิธินั้นเสียค่าใช้จ่ายต่อหัวต่อวันถูกกว่าการลงโทษจำคุก
 - การจำคุกมีค่าใช้จ่าย 63.23 เหรียญอเมริกัน ต่อคนต่อวัน
 - บ้านกึ่งวิธินี้มีค่าใช้จ่าย 55.64 เหรียญอเมริกัน ต่อคนต่อวัน
2. ลดอัตราการทำผิดซ้ำ จากการศึกษาที่บ้านกึ่งวิธินี้เป็นหน่วยงานที่สามารถนำผู้ที่พ้นโทษแล้วหรือผู้อยู่ระหว่างการพักการลงโทษมาสู่กระบวนการบูรณาการฟื้นฟูเพื่อให้พวกเขาได้ผ่านช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อและพร้อมที่จะคืนสู่ชุมชนได้อย่างดีนั้น ไคลน์-ซาฟฟราน³ พบว่า แม้แต่ผู้กระทำผิดที่มีความเสี่ยงสูงยังมีอัตราการกระทำผิดซ้ำที่ลดลง จากงานวิจัยของ John Howard Society of Alberta⁴ ประเทศแคนาดา สรุปว่า ในปี 1996-1997 อัตราการทำผิดซ้ำหลังจากที่ผู้กระทำผิดกลับชุมชนนั้นมีเพียงร้อยละ 2 เท่านั้น
3. เพิ่มกำลังทางเศรษฐกิจ การให้โอกาสผู้กระทำผิดได้กลับตัวและมีการฟื้นฟูให้คืนสู่สังคมปกติได้โดยไม่ต้องใช้วิธีจำคุกเพื่อตัดโอกาสในการกระทำผิด ในแง่ของเศรษฐศาสตร์แล้วสังคมจะได้กำลังแรงงานมากขึ้น แม้ว่าอาจเป็นแรงงานที่ไร้ทักษะ แต่ก็สามารถทดแทนแรงงานไร้ทักษะจากต่างชาติได้เป็นอย่างดี นอกจากนั้น หากพิจารณาในแง่ตัวผู้ต้องขังและครอบครัวแล้ว การถูกจำคุกนั้นทำให้ผู้ต้องขังหมดโอกาสในการทำมาหากิน ในช่วงที่ถูกจองจำอยู่ ทำให้ผู้ต้องขังขาดรายได้และถ้าหากผู้ต้องขังเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัวด้วยแล้ว สมาชิกในครอบครัวก็จะขาดรายได้และเดือดร้อนตามไปด้วย ดังนั้นจึงเป็นการสูญเสียทางเศรษฐกิจเป็นจำนวนมากไม่น้อยเลย
4. ลดช่องว่างระหว่างทัศนสถานกับชุมชน บ้านกึ่งวิธินี้เปรียบเสมือนสะพานระหว่างทัศนสถานกับชุมชน เป็นหน่วยงานที่ให้การฟื้นฟูและให้ที่พักพิงแก่ผู้ที่พ้นโทษแล้วหรือผู้อยู่ระหว่างการพักการลงโทษและเป็นหน่วยงานที่ให้โอกาสแก่พวกเขาได้ปรับตัวกลายเป็นกำลังของสังคม ตลอดจนเป็นการให้โอกาสแก่ประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการราชทัณฑ์ด้วย

² Power, Anne (2003) Halfway house Utilization: the Key to Reentry a Cost Saving Report, Power & Associates: Ohio, p. 1

³ Klein-Saffran, Jody (2000), Electronic Monitoring vs. Halfway House: A Study of Federal Offender, US. Department of Justice: Washington D.C., p.2

⁴ John Howard Society of Alberta (2001), Halfway House, Alberta: Canada, p. 10

เปรียบเทียบบ้านกึ่งวิถี

บ้านกึ่งวิถีในสิงคโปร์⁵

Singapore Corporation of Rehabilitative Enterprise (SCORE) เป็นหน่วยงานสนับสนุนทั้งด้านสถานที่และงบประมาณให้แก่องค์กรอาสาสมัครต่าง ๆ ได้จัดตั้งบ้านกึ่งวิถีสำหรับผู้ติดยาเสพติด ปัจจุบันมีบ้านกึ่งวิถีจำนวน 14 แห่งอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของ SCORE บ้านกึ่งวิถีของสิงคโปร์เป็นโครงการที่ได้นำผู้ต้องขังจากศูนย์ฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดมาบำบัดต่อบ้านกึ่งวิถีโดยใช้ระยะเวลาประมาณ 6 เดือนเพื่อช่วยให้คนเหล่านี้ได้กลับคืนสู่สังคมได้อย่างปกติสุข

ตั้งแต่ปี 1995 เป็นต้นมา SCORE ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาลในการดำเนินการด้านสถานที่และการจัดหลักสูตรการอบรมให้แก่พนักงานของบ้านกึ่งวิถีโดยวิทยากรผู้มีประสบการณ์ทั้งจากในและต่างประเทศ ในปัจจุบันมีบ้านกึ่งวิถี 4 ประเภท ได้แก่

- บ้านกึ่งวิถีชาวพุทธ
- บ้านกึ่งวิถีชาวคริสต์
- บ้านกึ่งวิถีชาวอินเดีย
- บ้านกึ่งวิถีชาวมุสลิม

บ้านกึ่งวิถีทั้ง 4 ประเภทนั้น SCORE ได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ว่า

1. เพื่อเพิ่มทักษะที่ตลาดต้องการให้แก่ผู้ต้องขังโดยการฝึกอบรมด้านการอาชีพและอุตสาหกรรม
2. เพื่ออบรมคุณค่าทางสังคมและการงานแก่ผู้ต้องขังโดยผ่านกิจกรรมการทำงาน
3. เพื่อจัดหางานให้ผู้พ้นโทษแล้ว
4. ให้เงินกู้หรือการสนับสนุนอื่น ๆ แก่หน่วยงานด้านการสงเคราะห์ผู้กระทำผิด เช่น บ้านกึ่งวิถีต่าง ๆ ตลอดจน หน่วยงานบำบัดผู้ติดยา เช่น Singapore Anti-Narcotics Association (SANA)
5. เพื่อติดต่อกับครอบครัว หน่วยงานราชการ พนักงานและชุมชน เพื่อจะได้ร่วมมือกับทุกฝ่ายในการช่วยเหลือผู้ต้องขัง

⁵ Singapore Corporation of Rehabilitation Enterprise,

<http://www.mha.gov.sg/score>

บ้านกึ่งวิถีในฮ่องกง⁶

หน่วยงานที่ดำเนินการโครงการบ้านกึ่งวิถีคือ The Correctional Services Department (CSD.) มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือผู้พ้นโทษจากเรือนจำให้กลับไปใช้ชีวิตในชุมชนได้อีก การช่วยเหลือนั้นทั้งอยู่ในรูปแบบของที่พักอาศัย การบำบัดรักษา การสร้างวินัยและทัศนคติที่ดีต่อการทำงาน ระยะเวลาในการพักอาศัยในบ้านกึ่งวิถีนั้นขึ้นอยู่กับความต้องการและความก้าวหน้าของแต่ละบุคคล ทั้งนี้บ้านกึ่งวิถีจะอนุญาตให้ผู้พักอาศัยได้ใช้เวลาในวันหยุดสุดสัปดาห์หรือวันหยุดนักขัตฤกษ์ได้ไปใช้ชีวิตร่วมกับครอบครัวและเพื่อน ๆ เพื่อการบูรณาการคืนสู่สังคมได้ต่อไป

ในปัจจุบันบ้านกึ่งวิถีของฮ่องกงดำเนินการอยู่ 3 ประเภท คือ

1. **Phoenix House** เป็นบ้านกึ่งวิถีที่มีจุดมุ่งหมายในการเป็นศูนย์บำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดและฝึกรอบรมให้แก่ผู้กระทำผิดที่เป็นเยาวชนที่พ้นโทษแล้ว ตั้งขึ้นเมื่อปี 1983 ปัจจุบันสามารถรับผู้พักอาศัยได้จำนวน 120 คน
2. **Pelican House** เป็นบ้านกึ่งวิถีสำหรับผู้ต้องขังที่ได้รับการปลดปล่อยตามโครงการปลดปล่อยเพื่อทำงานและปลดปล่อยแบบมีเงื่อนไข ตั้งขึ้นเมื่อปี 1995 ปัจจุบันสามารถรับผู้พักอาศัยได้จำนวน 24 คน
3. **Bauhinia House** เป็นบ้านกึ่งวิถีสำหรับผู้ต้องขังหญิงที่ได้รับการปลดปล่อยจากการควบคุมของศูนย์บำบัดผู้ติดยาเสพติด และสำหรับผู้ต้องขังชายที่ได้รับการปลดปล่อยตามโครงการปลดปล่อยเพื่อทำงานและปลดปล่อยแบบมีเงื่อนไข ตั้งขึ้นเมื่อปี 1995 ปัจจุบันสามารถรับผู้พักอาศัยได้จำนวน 24 คน

บ้านกึ่งวิถีในแคนาดา⁷

บ้านกึ่งวิถีในแคนาดาดำเนินงานสืบเนื่องจากแนวคิด Community based correction โดยมี Community Correctional Centre (CCC.) ที่ดำเนินการโดยกรมราชทัณฑ์และเป็นสถาบันที่มีความเคร่งครัดน้อย ในขณะที่บ้านกึ่งวิถีนั้นอาจดำเนินการโดยทั้งกรมราชทัณฑ์เองหรือหน่วยงานอาสาสมัครซึ่งได้ทำสัญญากับกรมราชทัณฑ์เพื่อให้บริการด้านที่พักอาศัยแก่ผู้กระทำผิดก็ได้ หน่วยงานอาสาสมัครดังกล่าวได้แก่ John Howard Society, the Elizabeth Fry Society, the Salvation Army และ St. Leonard's Society เป็นต้น

⁶ The Correctional Services Department, Hong Kong,

<http://www.correctionalservices.gov.hk/institutions>

⁷ John Howard Society of Alberta (2001), Halfway House, Alberta: Canada, p. 3 - 4

ประเภทบ้านกึ่งวิถีในแคนาดา

ตามรายงานของมูลนิธิ John Howard Society of Alberta, Canada ได้แบ่งประเภทของบ้านกึ่งวิถีเป็น 4 ประเภทด้วยกัน คือ

1. **Private Home/ Satellite Apartment** เป็นบ้านกึ่งวิถีที่ให้บริการอย่างจำกัดในด้านห้องพักและอาหาร ตลอดจนการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมด้วย
2. **Non Structured Residence** เป็นสถานที่พักแบบเอนกประสงค์สำหรับผู้พักอาศัยที่มีความหลากหลาย โดยมีการกำหนดแนวทางการปฏิบัติขั้นต่ำไว้ด้วย
3. **Structured Program Facilities** เป็นบ้านกึ่งวิถีที่มีความเคร่งครัดทั้งด้านการเข้าพักและการปล่อยตัว การให้บริการและการให้คำปรึกษานั้น ทุกอย่างเป็นแบบเป็นทางการทั้งหมด
4. **Special Program/ Treatment Facilities** เป็นบ้านกึ่งวิถีที่จัดขึ้นเป็นพิเศษเพื่อเป็นสถานที่บำบัดด้านยาเสพติดหรือบำบัดทางจิต เป็นต้น บ้านกึ่งวิถีในลักษณะนี้ในประเทศไทยเราได้มีการโครงการทดลองบ้านกึ่งวิถี “ศรีวิชัย”⁸ ซึ่งดำเนินการโดยกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข ตั้งแต่ปี 2543 เพื่อเป็นสถานที่เชื่อมโยงระหว่างโรงพยาบาลและบ้าน เป้าหมายที่สำคัญก็คือ ให้ผู้ป่วยสามารถกลับไปใช้ชีวิตกับครอบครัว ชุมชนและกับคนอื่นได้ จากการประเมินผลพบว่า หลังการปฏิบัติตามโปรแกรมที่กำหนดไว้ครบ 1 ปี ร้อยละ 68.70 สามารถเลี้ยงตนเองได้ และร้อยละ 63.63 สามารถกลับไปใช้ชีวิตอยู่กับครอบครัวได้

บ้านกึ่งวิถีในสหราชอาณาจักร

หน่วยงานการกุศลที่ดำเนินการช่วยเหลืออดีตผู้กระทำผิดคือ **the National Association for the Care and Resettlement of Offenders (NACRO)**⁹ โดยได้รับการสนับสนุนจากกระทรวงมหาดไทยแห่งสหราชอาณาจักร หน่วยงานนี้ดำเนินงานมาตั้งแต่ปี 1966 การดำเนินงานของ NACRO นั้นเป็นการทำงานการกุศลโดยมีความเชื่อว่าการดูแลเอาใจใส่อดีตผู้กระทำผิดเพื่อให้สามารถกลับไปใช้ชีวิตในสังคมร่วมกับผู้อื่นได้ตามปกติจะเป็นส่วนสำคัญในการลดปัญหาอาชญากรรมในสังคมได้

⁸ สุชาติ สาคกรเสถียร โครงการทดลองบ้านกึ่งวิถี “ศรีวิชัย” วารสารสุขภาพจิตแห่งประเทศไทย ปีที่ 9 ฉบับวันที่

3 กันยายน 2544 หน้า 168 - 172

⁹ The National Association for the Care and Resettlement of Offenders (NACRO), <http://www.nacro.org.uk>

ขอบเขตการดำเนินงานของ NACRO นั้นครอบคลุมทั้งด้านการสงเคราะห์ผู้กระทำความผิด คนจรจัด การหางานให้ผู้ด้อยโอกาส งานเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน ตลอดจนงานด้านครอบครัวและชุมชน ดังมีรายละเอียดดังนี้

1. งานด้านการหาที่พักให้แก่ผู้พ้นโทษและผู้ไร้ที่อยู่ หน่วยงานนี้เป็นหลักในการบริหารด้านที่อยู่อาศัยให้อดีตผู้กระทำผิดหลังพ้นโทษเพื่อไม่ให้กลายเป็นคนจรจัดในรูปแบบของแพลตฟอร์ม บ้านหรือหอพัก ซึ่งในที่นี้หมายถึงบ้านกึ่งวิถีนั่นเอง ปัจจุบัน (ปี 2004) มีผู้อาศัยในบ้านกึ่งวิถีนี้นั้นกว่า 1,400 คน ในการพักอาศัยไม่ว่าจะเป็นแบบใดก็ตาม NACRO จะดำเนินการในเรื่องต่อไปนี้อย่างไร

- ศูนย์การฝึกงาน
- ศูนย์ให้คำปรึกษา
- ศูนย์บำบัดผู้ติดยาเสพติด
- ศูนย์สุขภาพจิต

2. งานด้านการจัดหางาน หนทางที่ดีที่สุดในการลดปัญหาอาชญากรรมก็คือการจัดหางานให้คนยากจน บ่อยครั้งที่อดีตผู้กระทำความผิดนั้นถูกเลือกปฏิบัติทำให้ยากที่จะหางานทำ NACRO มีศูนย์การฝึกงาน ซึ่งมีหน้าที่ดังนี้

- เป็นศูนย์การฝึกงานทั้งเยาวชนและผู้ใหญ่ ศูนย์นี้สามารถให้คำปรึกษา เพิ่มทักษะในการทำงาน ให้ข้อมูลนายจ้างในท้องถิ่น และให้การฝึกงานที่ทำให้คุณวุฒิสูงขึ้น
- ผู้ต้องขังในเรือนจำสามารถฝึกอาชีพกับศูนย์การฝึกงานได้
- ประชาสัมพันธ์ให้นายจ้างลดการเลือกปฏิบัติเพื่อเพิ่มการจ้างงานให้อดีตผู้กระทำความผิด

3. งานด้านเยาวชน ในสหราชอาณาจักรนั้น อาชญากรรมร้อยละ 40 เกิดจากเยาวชนกระทำความผิด เช่น การลักทรัพย์ การย่องเบา การปล้น และความรุนแรง NACRO จึงได้พัฒนาโครงการต่าง ๆ เพื่อป้องกันไม่ให้เยาวชนหลงผิดเข้าไปเกี่ยวข้องกับกรก่ออาชญากรรม ได้แก่

- 3.1 โครงการกิจกรรมเยาวชน ได้แก่ การจัดแข่งขันกีฬา วาดภาพ ดนตรี กิจกรรมทั้งในและนอกสถานที่ เป็นต้น
- 3.2 โครงการให้โอกาสเด็กถูกพักการเรียน แต่ละปีในสหราชอาณาจักร มีนักเรียนกว่า 100,000 คนถูกพักการเรียน และอีกกว่า 12,000 คนถูกไล่ออกจากโรงเรียน เยาวชนเหล่านี้มีโอกาสก่ออาชญากรรมได้มากกว่าเยาวชนที่เรียนตามปกติ NACRO จึงได้ให้โอกาสแก่เยาวชนเหล่านี้โดยการหาทางเลือกเพื่อให้กลับเข้าสู่การศึกษาหรือการฝึกงานต่อไป
- 3.3 โครงการสำหรับผู้กระทำผิดที่เป็นเยาวชน ได้แก่ โครงการบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด การฝึกงาน การหางานให้ทำ หรือการชดเชยหรือขอโทษเหยื่อ เป็นต้น

4. งานด้านครอบครัวและชุมชน กว่า 30 ปีที่ NACRO ดำเนินการสนับสนุนให้ครอบครัวและชุมชนมีความปลอดภัยจากการก่ออาชญากรรมต่างโดยผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

- การให้ข้อมูล คำปรึกษา และการอบรม แก่องค์กรด้านการยุติธรรม
- ร่วมกับคณะทำงานด้านเยาวชนในการกำหนดนโยบายต่อผู้กระทำผิดที่เป็นเยาวชน
- พัฒนากลยุทธ์ในการลดปัญหาอาชญากรรมและเพิ่มความปลอดภัยแก่ชุมชน
- ทำการวิจัยเกี่ยวกับการลดปัญหาอาชญากรรมในชุมชน

บ้านกึ่งวิถีในประเทศไทย

สมบุรณ์ ประสพเนตร¹⁰ ได้สรุปว่า เมื่อปี พ.ศ. 2517 ได้มีการจัดตั้ง “บ้านสวัสดิ์” ซึ่งเป็นบ้านกึ่งวิถีแห่งแรกของไทยโดยมูลนิธิพิบูลสงเคราะห์และกรมราชทัณฑ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อสงเคราะห์ผู้พ้นโทษในด้านที่พักอาศัย การจัดหางาน อาหาร การส่งตัวกลับภูมิลำเนา ทุนการประกอบอาชีพ และทุนการศึกษา แต่เนื่องจากมีงบประมาณในการดำเนินงานจำกัดทำให้การบริการมีเฉพาะเรือนจำและทัณฑสถานใกล้เคียงกรุงเทพมหานครเท่านั้น การดำเนินงานจึงไม่อาจคาดหวังได้ อย่างไรก็ตามในปี พ.ศ. 2525 สภาสังคมสงเคราะห์ได้จัดตั้ง “บ้านร่มเย็น” เพื่อสงเคราะห์ผู้พ้นโทษ ผู้ได้รับการพักการลงโทษ หรือผู้ถูกคุมประพฤติ ยกเว้นผู้กระทำผิดเกี่ยวกับยาเสพติด แต่ต่อมาสภาสังคมสงเคราะห์ได้ลดบทบาทเรื่องการสงเคราะห์ผู้พ้นโทษลง และให้การสงเคราะห์แก่ผู้มีปัญหาเดือดร้อนโดยทั่วไปแทน การประสานงานกับกรมราชทัณฑ์เพื่อคัดเลือกผู้พ้นโทษเข้ารับบริการจึงระงับไปโดยปริยาย

สรุป

บ้านกึ่งวิถีในบริบทของประเทศต่าง ๆ นั้นจะเห็นได้ว่ารูปแบบแปรเปลี่ยนไปตามลักษณะของวัฒนธรรมของแต่ละประเทศ ยกตัวอย่างประเทศสิงคโปร์ซึ่งมีประชากรหลายเชื้อชาติทั้งจีน อินเดีย มาเลย์ และอื่น ๆ รูปแบบของบ้านกึ่งวิถีจึงแยกอย่างชัดเจนเป็นบ้านกึ่งวิถีสำหรับชาวพุทธ ชาวคริสต์ ชาวอินเดีย และชาวมุสลิม โดยกำหนดวัตถุประสงค์หลักในการดำเนินงานบำบัดฟื้นฟูเหมือนกัน ทั้งนี้การดำเนินงานนั้นอยู่ภายใต้หน่วยงานที่มีชื่อว่า Singapore Corporation of Rehabilitative Enterprise (SCORE) ซึ่งได้ให้การสนับสนุนทั้งสถานที่และงบประมาณแก่บ้านกึ่งวิถีทั้ง 14 แห่ง ส่วนโครงการบ้านกึ่งวิถีในฮ่องกงนั้นดำเนินการโดย Correctional Services Department (CSD.) มีการแบ่งแยกให้เป็นบ้านกึ่งวิถีสำหรับชายหรือหญิง แยกบ้านกึ่งวิถีของผู้อยู่ระหว่างการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาจากผู้ต้องขังที่ได้รับการปลดปล่อยแบบต่าง ๆ เมื่อหันกลับมาพิจารณาบ้านกึ่งวิถีในแคนาดาจะเห็นได้ว่า ประชากรของแคนาดาก็ประกอบไปด้วยคนหลายเชื้อชาติทั้งคนพื้นเมือง คนผิวขาวที่ใช้ภาษาฝรั่งเศส ภาษาอังกฤษ หรือคนผิวเหลือง ดังนั้นการดำเนินงานให้การสงเคราะห์นั้นจึงออกมาเป็นรูปแบบที่หลากหลายเช่น บางแห่งจำกัดการบริการ บางแห่งบริการทุกอย่างสำหรับคนหลากหลายกลุ่ม บางแห่งมี

¹⁰ สมบุรณ์ ประสพเนตร “บ้านกึ่งวิถี” รายงานการสัมมนาเชิงปฏิบัติการว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดหลังปล่อย กรมราชทัณฑ์และคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2536 หน้า 117

ระดับความเข้มหรือระดับความเคร่งครัดมากน้อยต่างกันไป และบางแห่งจัดรูปแบบพิเศษสำหรับการบำบัดผู้ติดยาเสพติดหรือการบำบัดทางจิต ในขณะที่บ้านกึ่งวิถีในสหราชอาณาจักรนั้นมีหน่วยงานการกุศลคือ National Association for the Care and Resettlement of Offenders (NACRO) เป็นผู้ดำเนินการ ขอเขตการดำเนินการนั้นถือว่าครอบคลุมคนหลายกลุ่มคือนอกจากจะสงเคราะห์ผู้กระทำผิดในด้านต่างๆ แล้วยังให้การสงเคราะห์แก่คนจรจัด ผู้ด้อยโอกาส ตลอดจนเด็กและเยาวชนด้วย การสงเคราะห์นั้นมีทั้งแบบการหาที่พักซึ่งเป็นทั้งศูนย์การฝึกงาน ศูนย์บำบัด การจัดหางาน และโครงการสำหรับเยาวชนที่กระทำผิดหรือถูกพักการเรียนด้วย

ในกรณีบ้านกึ่งวิถีของไทยเราทั้งบ้านสวัสดิ์และบ้านร่มเย็นแม้ว่าจะมีข้อจำกัดในการดำเนินงานหลายอย่าง ทำให้การประสานงานระหว่างหน่วยงานที่รับผิดชอบไม่ราบรื่นและการดำเนินจึงไม่ต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามเป็นที่น่ายินดีว่าเมื่อ 10 กรกฎาคม 2544 คณะรัฐมนตรีมีมติ เรื่องแนวทางรูปแบบการลดปริมาณคดีชั้นสู่ชั้นศาล ให้กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม เป็นหน่วยงานหลักเกี่ยวกับการสงเคราะห์ผู้กระทำผิดภายหลังพ้นจากการคุมประพฤติ หรือผู้กระทำผิดภายหลังปล่อยจากกรมราชทัณฑ์ ทำให้กรมคุมประพฤติได้เร่งศึกษารูปแบบ และวิธีการดำเนินงาน เพื่อหาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งโครงการบ้านกึ่งวิถีต่อไป

อย่างไรก็ตามแม้ว่าบ้านกึ่งวิถีของโลกตะวันตกกับโลกตะวันออกจะมีความแตกต่างกันบ้าง การดำเนินงานก็มีความคล้ายคลึงกันอยู่เช่นกัน กล่าวคือ การปฏิบัติงานในโครงการบ้านกึ่งวิถีนั้นต้องใช้ความรู้ที่เป็นสหวิทยาการและบุคคลากรจากหลายกลุ่มงานโดยทั่วไป ได้แก่ นักบำบัดรักษา นักบำบัดทางจิต นักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ นักอาชญาวิทยา นักทัณฑวิทยา หรืออื่น ๆ ให้กลุ่มคนเหล่านี้ได้เข้ามาทำงานบำบัดรักษาให้ครบวงจร การกำหนดโปรแกรมการบำบัดก็มีความจำเป็นในการจัดให้เหมาะสมกับผู้ที่จะเข้าโครงการเช่นกัน ระยะเวลาที่เหมาะสมในการเข้าโครงการนั้นโดยทั่วไปจะอยู่ระหว่าง 3 เดือนถึงหนึ่งปี ซึ่งประเด็นนี้ก็สอดคล้องกันทั่วโลก แต่สิ่งสำคัญที่สุดก็คือการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน เนื่องจากที่ตั้งของบ้านกึ่งวิถีนั้นมักตั้งอยู่ใกล้ชิดกับชุมชนของประชาชนโดยทั่วไป ไม่ใช่ตั้งอยู่ใกล้กับทัศนสถานอันจะสร้างความรู้สึกแปลกแยกแก่ผู้ที่จะเข้าร่วมโครงการ ดังนั้นเมื่อบ้านกึ่งวิถีต้องการการสนับสนุนจากประชาชนในชุมชนและการจัดตั้งบ้านกึ่งวิถีนั้นก็ควรตั้งอยู่ใกล้ชุมชนด้วย จึงมีประเด็นที่จะต้องวิพากษ์วิจารณ์กันหลายประเด็นซึ่งผู้เขียนจะกล่าวถึงในบทความตอนที่ 3 ต่อไป

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

นันทิ จิตสว่าง *การราชทัณฑ์ในชุมชน* คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2529

สมบูรณ์ ประสพเนตร “บ้านกึ่งวิถี” รายงานการสัมมนาเชิงปฏิบัติการว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดหลัง
ปล่อย กรมราชทัณฑ์และคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2536

สุชาติ สาคะเสถียร *โครงการทดลองบ้านกึ่งวิถี “ศรีวิชัย”* วารสารสุขภาพจิตแห่งประเทศไทย ปีที่ 9 ฉบับวันที่
3 กันยายน 2544

ภาษาอังกฤษ

Correctional Services Department, Hong Kong (2004),
<http://www.correctionalservices.gov.hk/institutions>

John Howard Society of Alberta (2001), *Halfway House*, Alberta: Canada

Klein-Saffran, Jody (2000), *Electronic Monitoring vs. Halfway House: A Study of Federal Offender*, US. Department of Justice: Washington D.C.

National Association for the Care and Resettlement of Offenders (NACRO) (2004), <http://www.nacro.org.uk>

Power, Anne (2003), *Halfway House Utilization: the Key to Reentry a Cost Saving Report*, Power & Associates: Ohio

Singapore Corporation of Rehabilitation Enterprise (2004), <http://www.mha.gov.sg/score>

บ้านกึ่งวิถี (Halfway House): นวัตกรรมในการสงเคราะห์ผู้กระทำผิด (3)

วิชาญ ชนะชัยวิบูลวัฒน์*

จากบทความใน 2 ตอนแรกที่ผ่านมาท่านผู้อ่านคงจะมีความเข้าใจและเห็นรูปแบบการดำเนินงานของการสงเคราะห์ผู้กระทำผิดในรูปแบบของบ้านกึ่งวิถี ดังที่มีคนกล่าวว่า บ้านกึ่งวิถีอาจเป็นสถาบันที่เชื่อมโยงผู้กระทำผิดให้กลับไปใช้ชีวิตอย่างอิสระเสรีในสังคม ชุมชนที่เขาเคยอยู่ หลายคนอาจมองว่าบ้านกึ่งวิถีนั้น เป็นเพียงรูปแบบหนึ่งของการลงโทษที่ค่อนข้างเบา (Soft Option) จะมีประสิทธิผลในการยับยั้งกระทำความผิดหรือป้องกันการทำผิดซ้ำได้มากน้อยเพียงใด การจัดตั้งบ้านกึ่งวิถีจะมีผลกระทบต่อประชาชนในพื้นที่นั้น ๆ อย่างไร ประชาชนจะเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการดังกล่าวในรูปแบบใด เมื่อตั้งกึ่งวิถีในพื้นที่ใด ๆ แล้ว จะมีผลกระทบต่อมูลค่าของทรัพย์สิน ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินมากน้อยเพียงใด การสร้างมาตรฐานให้ประชาชนเชื่อถือจะทำให้ขนาดไหน รูปแบบของบ้านกึ่งวิถีจะเป็นอย่างไร ต้องพึ่งพางบประมาณจากรัฐเป็นจำนวนเท่าใดและที่สำคัญที่สุดการบริหารจัดการจะอยู่ภายใต้ภาครัฐหรือเอกชนจึงจะเหมาะสม สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นประเด็นที่สำคัญในการพิจารณาเพื่อหาลักษณะบ้านกึ่งวิถีที่เหมาะสมสำหรับสังคมไทย บทความตอนที่ 3 นี้ จะได้นำเสนอเป็นตอนสุดท้ายโดยจะนำประเด็นสำคัญดังกล่าวข้างต้นมาแสดงทั้งนี้เพื่อเป็นประโยชน์ต่อเนื้อหาสำหรับการวิจัยที่จะเกิดขึ้นหรือเป็นประโยชน์ต่อการทำประชาพิจารณาในอนาคตอันใกล้ต่อไป

ประเด็นวิพากษ์

1. ประชาชนกับบ้านกึ่งวิถี

แม้ว่ากระแสการสนับสนุนแนวคิดด้านการฟื้นฟูผู้กระทำผิดจะมีมากขึ้น แต่สิ่งที่ควรคำนึงเสมอก็คือ การจัดตั้งโครงการบ้านกึ่งวิถีนั้นอาจได้รับการต่อต้านจากประชาชนในชุมชนของโครงการ เนื่องจากประชาชนทั่วไปย่อมมีความรู้สึกดีแล้วหากมีการตั้งโครงการใด ๆ ที่พวกเขาคิดว่าอาจเกิดมีอัตราอาชญากรรมสูงขึ้นและมูลค่าของทรัพย์สินอาจลดลงเพราะการจัดตั้งโครงการบ้านกึ่งวิถีในพื้นที่ของชุมชนตน มีนักวิชาการเรียกปรากฏการณ์นี้ว่า NIMBY¹ (not in my back yard) อันหมายความว่า การต่อต้านไม่ให้สร้างบ้านกึ่งวิถีในพื้นที่ของชุมชนของตน กล่าวคือ จะสร้างที่ไหนก็สร้างไป แต่อย่ามาสร้างในบริเวณชุมชนของพวกเรา เนื่องจากประชาชนในชุมชนก็มีสิทธิ์ที่จะปกป้องสิทธิ์ของพวกเขา ดังนั้นเสียงของประชาชนก็มีความสำคัญเช่นกัน จากรายงานเรื่อง

* M.A. in Criminal Justice, University of Southampton, U.K. ปัจจุบัน ปฏิบัติงาน ณ กลุ่มสงเคราะห์ผู้กระทำผิด สำนักพัฒนาการคุมประพฤติ กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม

¹ John Howard Society of Alberta (2001), Halfway House, Alberta: Canada หน้า 8-9

บ้านกึ่งวิถีของ John Howard Society² พบว่า ผู้กำหนดนโยบายเรื่องนี้มีความผิดพลาดในการรับรู้ความรู้สึกของประชาชนในชุมชน ทั้ง ๆ ที่ประชาชนเองก็ดูเหมือนว่าจะสนับสนุนการฟื้นฟูและการคืนผู้กระทำผิดสู่สังคม เพราะมีนักวิจัยหลายท่านที่อาจมีส่วนในการนำเสนองานวิจัยที่คลาดเคลื่อน เพราะงานวิจัยนั้นไม่ได้วัดความรู้สึกของประชาชนว่าพวกเขาต้องการให้ผู้กระทำผิดถูกจำคุกจนครบกำหนดหรือไม่และพวกเขาต้องการให้ผู้กระทำผิดเข้าสู่กระบวนการฟื้นฟูหรือไม่อย่างไร อีกประการหนึ่งก็คือ งานวิจัยนั้น ๆ ไม่ได้วัดความเข้าใจของประชาชนต่อนโยบายบ้านกึ่งวิถีเลย เป็นต้น

ดังนั้นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างหน่วยงานที่จะดำเนินการเรื่องบ้านกึ่งวิถี ประชาชนในชุมชนและผู้กระทำผิดที่จะเข้าสู่กระบวนการฟื้นฟู จึงมีนัยสำคัญในการสร้างความเข้าใจแก่ชุมชน หน่วยงานที่รับผิดชอบจึงต้องเข้าใจในความกลัวของประชาชนด้วย นอกจากนั้นความรู้สึกของประชาชนที่เกี่ยวกับการสูญเสียการควบคุมและความรู้สึกที่ไม่เห็นประโยชน์ของบ้านกึ่งวิถีก็อาจเกิดขึ้น เพราะประชาชนเองมีความเชื่อว่าการตั้งบ้านกึ่งวิถีนั้นจะเป็น “การกระตุ้นให้เกิดอาชญากรรม” หรือ มูลค่าทรัพย์สินอาจลดลง แนนอนที่สุดการใช้สื่อประชาสัมพันธ์จึงเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความเชื่อมั่น อย่างไรก็ตามเราอย่าลืมว่า สื่อประชาสัมพันธ์นั้นไม่ได้นำเสนอภาพรวมของความปลอดภัยและประสิทธิผลของบ้านกึ่งวิถีเสมอไป เนื่องจากยังไม่มีฝ่ายใดรับประกันว่าผู้ที่อาศัยในบ้านกึ่งวิถีนั้นจะยอมรับเงื่อนไขการปลดปล่อยโดยสมบูรณ์และบ้านกึ่งวิถีนั้นไม่เป็นอันตรายต่อความปลอดภัยของชุมชน

ในความเป็นจริงแล้ว มีงานวิจัยเรื่องบ้านกึ่งวิถีนี้เสนอว่า บ้านกึ่งวิถีนั้นจะนำมาซึ่งความปลอดภัยของชุมชนด้วยซ้ำ เพราะโครงการนี้ประกอบกรฟื้นฟูผู้กระทำผิดโดยมีการสอดส่องอย่างเหมาะสมร่วมกับการบำบัดผู้กระทำผิดด้วย ผู้กระทำผิดที่ได้กลับคืนสู่สังคมโดยผ่านการฟื้นฟูจากบ้านกึ่งวิถีนั้นล้วนแต่ประสบความสำเร็จอย่างสูงทั้งในขณะที่พวกเขาอยู่ระหว่างพักการลงโทษและหลังการพ้นโทษแล้ว ดังนั้นผู้วิจัยจึงแสดงความเห็นว่าการตัดสินใจลงโทษนั้นเกิดมาจากการที่ไม่ได้สร้างความเข้าใจจากประสบการณ์จริงและการกระทำจริง หากได้ทำความเข้าใจแล้วความกลัวของประชาชนในชุมชนก็จะมีน้อยลงและสุดท้ายก็จะยอมรับให้บ้านกึ่งวิถีมาสู่ชุมชนของเขาต่อไป

2. ประสิทธิภาพของบ้านกึ่งวิถี

หลายคนอาจมองว่าโครงการบ้านกึ่งวิถีนี้เป็นวิธีที่เบาเกินไป การจำคุกต่างหากที่เป็นวิธีที่ยังไม่ให้คนทำผิดหรือทำผิดซ้ำ แต่บ้านกึ่งวิถีนั้นเป็นวิธีการบำบัดฟื้นฟูโดยมีชุมชนเป็นฐาน ไม่ได้เป็นการกักกันโดยการสร้างกำแพงหรือรั้วให้ผู้กระทำผิดออกจากสังคม ตัวผู้กระทำผิดเองนั้นไม่ได้ถูกควบคุมโดยใกล้ชิดเหมือนการจำคุก ทั้งนี้บ้านกึ่งวิถีก็ไม่ใช่วิธีที่เบาเกินไปอย่างที่หลายคนวิพากษ์วิจารณ์ เนื่องจากผู้กระทำผิดที่อยู่ในบ้านกึ่งวิถีนั้นยังต้องรับการลงโทษตามคำพิพากษาอยู่ แต่ได้รับการปล่อยตัวอย่างมีเงื่อนไข หรือได้รับการพักการลงโทษ ดังนั้นผู้กระทำผิดเหล่านี้ต้องกระทำกรใด ๆ ตามระเบียบของบ้านกึ่งวิถี ตั้งแต่การช่วยกันทำความสะอาด ดูแล

² อ้างแล้ว หน้าเดียวกัน

รักษาที่พักและที่นอน คนเหล่านี้ยังต้องชำระค่าบำรุงรักษาบ้านอีกด้วย อย่างไรก็ตาม หากผู้กระทำผิดรายใดที่ฝ่าฝืนเงื่อนไขการปล่อยตัวก็จะถูกถอนเงื่อนไขการปล่อยตัวและจะต้องถูกจำคุกต่อไป

การวัดความสำเร็จนั้นอาจดูได้ที่จำนวนผู้กระทำผิดที่กลับคืนสู่สังคมโดยผ่านกระบวนการฟื้นฟูจากบ้านกึ่งวิถี ตัวอย่างจากสถิติของประเทศแคนาดา³ ซึ่งเป็นผลจากผู้กระทำผิดทั้งแบบได้รับการปล่อยตัวแบบมีเงื่อนไขและแบบการพักการลงโทษรายวัน พบว่า กว่าร้อยละ 80 ของผู้กระทำผิดที่ได้รับการพักการลงโทษรายวันที่ประสบความสำเร็จในการกลับคืนสู่สังคม เช่นเดียวกับประมาณร้อยละ 70 ของผู้ได้รับการพักการลงโทษเต็มเวลาและประมาณร้อยละ 60 ของผู้ได้รับการพักการลงโทษตามกฎหมายก็ประสบความสำเร็จเช่นกัน

ส่วนผู้ที่ไม่ผ่านตลอดระยะเวลาการปล่อยตัวแบบมีเงื่อนไขนั้นเป็นผลมาจากการฝ่าฝืนเงื่อนไข เช่น ไม่เข้าเรียน หรือโปรแกรมการฝึก หรือกลับเข้าบ้านช้ากว่ากำหนดเวลา แต่ไม่ใช่เพราะมาจากสาเหตุการก่ออาชญากรรมใหม่ ระหว่างปี 1999 – 2000 มีผู้กระทำผิดที่ได้รับการพักการลงโทษแบบรายวันเพียงร้อยละ 5.6 ที่ได้ก่ออาชญากรรมใหม่ และมีเพียงร้อยละ 0.8 ที่ทำความผิดร้ายแรง หลายปีที่ผ่านมาคดีการกระทำผิดรุนแรงของบรรดาผู้ได้รับการปล่อยตัวแบบมีเงื่อนไขได้ลดลงอย่างเห็นได้ชัด อัตราการทำผิดซ้ำของผู้กระทำผิดที่กลับสู่ชุมชนนั้นก็ค่อย ๆ ลดต่ำลงเช่นกัน **The Correctional Service of Canada and the National Parole Board** ได้เปรียบเทียบอัตราการทำผิดซ้ำของผู้ที่ได้รับการพักการลงโทษกับผู้ที่ได้รับการปล่อยตัวตามกฎหมาย พบว่า ผู้ได้รับการพักการลงโทษมีแนวโน้มที่จะทำความผิดซ้ำน้อยที่สุด ในปี 1996 – 1997 อัตราการทำผิดซ้ำของผู้ที่ได้รับการพักการลงโทษมีเพียงร้อยละ 2 เท่านั้น จากสถิติดังกล่าว **the National Parole Board** ได้กล่าวอย่างชัดเจนว่า สิ่งชี้วัดแน่นอนก็คือการที่ผู้กระทำผิดที่ได้รับการพักการลงโทษนั้นมีแนวโน้มที่จะประสบความสำเร็จในระยะเวลาควบคุมสองสัปดาห์มากกว่าผู้ที่ได้รับการปล่อยตัวโดยกฎหมาย

3. มูลค่าทรัพย์สินกับการตั้งบ้านกึ่งวิถี

การที่ชุมชนมีการต่อต้านการสร้างบ้านกึ่งวิถีนั้นอาจมีพื้นฐานมาจากการที่ประชาชนเกิดความรู้สึกกลัวว่าชุมชนจะเต็มไปด้วยผู้กระทำผิดซึ่งล้วนแต่ส่งผลกระทบต่อมูลค่าทรัพย์สินทั้งสิ้น อย่างไรก็ตามก็ยังไม่ปรากฏว่ามีงานวิจัยที่สรุปว่า บ้านกึ่งวิถีจะทำให้มูลค่าของอสังหาริมทรัพย์ในพื้นที่นั้น ๆ ลดลง

จากรายงานของ **John Howard Society of Alberta**⁴ ว่ามีงานวิจัยหลักจำนวน 6 ครั้งเกี่ยวกับบ้านกึ่งวิถี แต่ผลปรากฏว่าไม่มีนัยสำคัญใด ๆ ที่กระทบต่อราคาบ้านละแวกนั้น หนึ่งในงานวิจัยดังกล่าวได้สำรวจการซื้อขายอสังหาริมทรัพย์ใน **Ontario** พบว่า 5 ใน 9 หลังที่ตั้งอยู่บริเวณเดียวกับบ้านกึ่งวิถีนั้นมีราคาหลังจากเปิดบ้านกึ่งวิถี 2 ปีเท่ากับหรือสูงกว่าราคาเฉลี่ยหลังเปิดบ้านกึ่งวิถี 1 ปี

³ อ้างแล้ว หน้า 9

⁴ อ้างแล้ว หน้า 11-12

ในปี 1995 รัฐบาลมลรัฐ **British Columbia** ได้ตั้งคณะทำงานเพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงมูลค่าทรัพย์สินในชุมชนต่าง ๆ ของรัฐดังกล่าว มีงานวิจัยจำนวน 7 ชิ้น พบว่า ไม่มีหลักฐานใด ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อราคาบ้านในแถบนั้น งานวิจัย 5 ใน 7 ชิ้นดังกล่าวพบว่า ราคาขายเฉลี่ยต่อปีของอสังหาริมทรัพย์ในบริเวณที่ได้รับผลกระทบได้เพิ่มขึ้นมากกว่าราคาอสังหาริมทรัพย์บริเวณที่ได้รับการควบคุม

4. ความต้องการการสนับสนุนจากชุมชน

มีเหตุผล 2 ประการสำคัญว่าทำไมบ้านกึ่งวิถีจึงต้องการการสนับสนุนจากชุมชน คือ

- บ้านกึ่งวิถีนั้นแสดงถึงการที่ชุมชนได้เข้ามามีบทบาทในการมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อการเกิดอาชญากรรมในสังคม ทั้งในแง่ของการป้องกันและแก้ไขพฤติกรรมอาชญากรรมนั้น ๆ
- สำหรับผู้กระทำผิด เมื่อพ้นโทษจำคุกแล้วสุดท้ายก็ต้องกลับคืนสู่ชุมชน ด้วยเหตุนี้จึงต้องมีการวางแผนในการแก้ไขฟื้นฟูก่อนคนเหล่านี้จะกลับคืนสู่สังคม ดังนั้นชุมชนเองจึงต้องมีส่วนร่วมโดยเข้มข้นในกระบวนการเหล่านี้ด้วย

ตัวอย่างที่เห็นได้อย่างชัดเจนในเรื่องของชุมชนที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของบ้านกึ่งวิถี คือ โครงการ Maison Saint-Laurent Halfway House⁵ เมือง Montreal ระหว่างปี 1998 – 1991 โครงการนี้ใช้เฉพาะอาสาสมัครเป็นหลักในการให้บริการแก่ผู้ที่อยู่ในบ้านกึ่งวิถีนี้ อาสาสมัครเหล่านี้จะคอยเป็นหูเป็นตาในการเฝ้าระวังและต่อต้านการเกิดอาชญากรรมด้วย

กว่าสามปีของโครงการนี้ บรรดาอาสาสมัครได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานทั้ง 4 ขั้นตอนของการแก้ไขฟื้นฟูก็คือ ขั้นแรก มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมยามว่าง ขั้นที่สองและสามมีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกับผู้ที่ได้รับการพักการลงโทษและผู้ที่อยู่ในขั้นสุดท้ายของการพักในบ้านกึ่งวิถี ส่วนขั้นที่สี่สุดท้ายอาสาสมัครเหล่านี้จะได้ดำเนินการเชื่อมผู้อาศัยในบ้านกึ่งวิถีกับชุมชนโดยการติดต่อและเยี่ยมเยียน รายงานล่าสุดแจ้งว่าโครงการนี้ได้แสดงให้เห็นถึงการที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่าง ๆ ของบ้านกึ่งวิถี ทำให้คุณภาพชีวิตทั้งของคนในโครงการและคนในชุมชนได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้นด้วย ในที่สุดโครงการนี้ได้กลายเป็นโครงการบ้านกึ่งวิถีที่ถาวรต่อไป

ไม่ว่าจะเป็นโครงการดังกล่าวข้างต้นหรือโครงการอื่น ๆ ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วม นั้นเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความรับผิดชอบของชุมชนต่อการเกิดและผลของการเกิดอาชญากรรม รวมถึงเป็นความต้องการของชุมชนในการที่ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูผู้กระทำผิด ดังนั้นจึงสามารถกล่าวได้ว่า อาสาสมัครนั้นเป็นบุคคลที่ช่วยเสริมและเติมความสัมพันธ์เชิงบวกให้แก่ผู้กระทำผิด เพื่อช่วยให้เขาเหล่านั้นได้กลับคืนสู่สังคมได้เป็นอย่างดี

⁵ อ้างแล้ว หน้า 13-14

5. งบประมาณ⁶

จากประสบการณ์ของสหรัฐอเมริกา บ้านกึ่งวิถีที่อยู่ในความรับผิดชอบของเอกชนมักประสบปัญหาในเรื่องเงินทุนที่ใช้ในการดำเนินงานมากกว่าบ้านที่อยู่ในความรับผิดชอบของมลรัฐถึงสองเท่า ในขณะที่บ้านซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของสหพันธรัฐไม่มีปัญหาในเรื่องดังกล่าวเลย ดังนั้นบรรดาผู้บริหารงานจึงต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ไปในเรื่องของการหาทุนจากแหล่งต่าง ๆ จำเป็นอย่างยิ่งที่บ้านกึ่งวิถีของเอกชนต้องรักษาสัมพันธภาพที่ดีกับแหล่งเงินทุนต่าง ๆ เช่นเดียวกับบ้านกึ่งวิถีของรัฐบาลเช่นกัน ดังนั้นปัญหาในเรื่องนี้จะทำให้เกิดความสมดุลระหว่างจำนวนเงินทุนที่เหมาะสมกับจำนวนผู้เข้าโครงการได้อย่างไร ในกรณีของประเทศไทยที่เคยมีการจัดตั้งบ้านกึ่งวิถีทั้งที่อยู่ในการดูแลของกรมราชทัณฑ์ “บ้านสวัสดิ” และของสภาสังคมสงเคราะห์ “บ้านร่มเย็น” โดยมีงบประมาณจำกัด เมื่องบประมาณไม่สัมพันธ์กับจำนวนผู้ที่จะเข้าโครงการซึ่งมีจำนวนมากทำให้การบริหารจัดการติดขัด เพราะสถานที่ไม่เพียงพอ โปรแกรมการบำบัดมีเจ้าหน้าที่น้อย การประเมินผลเป็นอย่างไร เชื้อซ้ำ หรือปัญหาอื่น ๆ จากการขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ เป็นต้น ในที่สุดการดำเนินงานของบ้านสวัสดิและบ้านร่มเย็นจึงไม่บรรลุจุดประสงค์

6. การบริหารจัดการ⁷

ปัญหาแรกที่จะต้องพิจารณาคือ บ้านกึ่งวิถีควรอยู่ในความรับผิดชอบของรัฐหรือเอกชน ซึ่งทั้งสองแบบจะต้องมีความสัมพันธ์ในเรื่องการทำงานเป็นอย่างดีกับชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ และจะต้องก่อให้เกิดความมั่นใจว่าการกลับคืนสู่สังคมของผู้เคยกระทำความผิดจะไม่ขาดตอน ปัญหาที่สองคือ บ้านกึ่งวิถีแบบใดจะเหมาะสมกับชุมชนนั้น ๆ ได้อย่างไร และจะใช้กลยุทธ์ใดดีที่สุด ประการที่สาม สายการบังคับบัญชาอย่างเป็นทางการขององค์กรควรเป็นอย่างไร ขนาดขององค์กรที่เหมาะสมเป็นอย่างไร การใช้เครื่องมือต่าง ๆ ในการติดต่อสื่อสารเป็นอย่างไร ปัญหาประการที่สี่เป็นเรื่องของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน ซึ่งต้องอาศัยเจ้าหน้าที่ที่มีความรู้ความชำนาญเพื่อปฏิบัติงานด้านการอบรมแก้ไขและฟื้นฟูจิตใจผู้กระทำความผิด และประการที่ห้าเป็นเรื่องของการหารูปแบบการบริหารงานที่เหมาะสมเพื่อบริหารงานอย่างไรให้ได้สัดส่วนระหว่างจำนวนผู้กระทำความผิดกับภารกิจในการปฏิบัติต่อคนเหล่านี้ เป็นต้น

จากบทความตอนที่ 2 ที่ได้กล่าวถึงการดำเนินงานบ้านกึ่งวิถีเปรียบเทียบจะเห็นได้ว่า การดำเนินงานส่วนใหญ่จะเป็นการร่วมมือระหว่างองค์กรเอกชนกับรัฐบาล กล่าวคือรัฐได้ให้การสนับสนุนเรื่องงบประมาณ ดำเนินการ ส่วนองค์กรเอกชนเป็นผู้ดำเนินงานทั้งในด้านการจัดการ สถานที่ โปรแกรมการฟื้นฟู การศึกษา หรือแนะแนวต่าง ๆ อีกทั้งยังมีการรณรงค์หาทุนจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อเป็นทุนในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง อีก

⁶ สมบูรณ์ ประสพเนตร “บ้านกึ่งวิถี” ในรายงานการสัมมนาเชิงปฏิบัติการว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิด หลังปล่อย, กรมราชทัณฑ์และคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2536 หน้า 107

⁷ อ้างแล้ว หน้า 108

ประการที่สำคัญก็คือเรื่องของบุคคลากรซึ่งต้องเป็นผู้ที่มีพื้นฐานด้านจิตวิทยา การสังเคราะห์ ซึ่งจะช่วยให้มีจิตใจเอื้อเพื่อต่อต่อผู้กระทำผิดเหล่านั้น แน่แน่นอนว่าหากการจัดการมีปัญหา การที่จะบรรลุซึ่งวัตถุประสงค์ของการสังเคราะห์แบบบ้านกึ่งวิถีก็เป็นไปได้ยากและอาจจะสะดุดและโครงการก็จะสิ้นสุดโดยสูญเสียทั้งกำลังกายและกำลังทรัพย์ในที่สุดอย่างที่เคยประสบในบางประเทศ

7. การสร้างมาตรฐานและความเชื่อถือ⁸

เมื่อมีบุคคลหลายกลุ่มทั้งที่เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐและเอกชนได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจการบ้านกึ่งวิถี คนเหล่านี้มีความรู้เกี่ยวกับปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดความผิดเล็กน้อยแตกต่างกันไป จึงมีปัญหว่าทำอย่างไรจึงจะสามารถจัดทำคู่มือและมาตรฐานในการดำเนินงานของบ้านกึ่งวิถีขึ้นเพื่อเป็นการกำหนดมาตรฐานให้หน่วยงานที่รับผิดชอบบ้านกึ่งวิถีได้นำไปปฏิบัติให้เกิดความเชื่อถือต่อไป การสร้างมาตรฐานในโครงการนั้น ผู้เขียนใคร่ขอเสนอประเด็นที่ควรพิจารณาดังต่อไปนี้

- ฐานทรัพยากร ได้แก่ การพิจารณาให้กระจายโครงการบ้านกึ่งวิถีให้ครอบคลุมพื้นที่ของประเทศตามความเหมาะสมของงบประมาณและจำนวนผู้กระทำผิด
- ความเชื่อมโยง ได้แก่ การติดต่อและกระจายข้อมูลข่าวสารระหว่างหน่วยงานที่รับผิดชอบและหน่วยงานภายนอก
- ความรวดเร็ว ได้แก่ การดำเนินงานมีขั้นตอนเพียงใด ถ้าหลายชั้น จะสามารถปรับเปลี่ยนได้เร็วเพียงใด
- ความถูกต้อง ได้แก่ การปรับปรุงการดำเนินงาน การแก้ไขสิ่งใด ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- ความสะดวกในการเข้าถึง ได้แก่ การที่ประชาชน หรือญาติ หรือผู้กระทำผิดเอง สามารถที่จะเข้ามาติดต่อประสานงานกับหน่วยงานที่รับผิดชอบได้สะดวก
- ความโปร่งใส ได้แก่ การที่บุคคลภายนอกสามารถที่จะขอข้อมูลเพื่อการอ้างอิงหรือตรวจสอบการทำงานโครงการได้ทุกเมื่อ
- การมีส่วนร่วม ได้แก่ การเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรส่วนท้องถิ่น หรือประชาชน ได้เข้ามามีส่วนในการวางแผน หรือในการปฏิบัติงานของโครงการ

8. การประเมินผล⁹

มีความจำเป็นที่จะต้องทำการประเมินผลเพื่อวัดความสามารถในการดำเนินงานของบ้านกึ่งวิถีทั้งของรัฐบาลและเอกชน นอกจากจะทำการประเมินเพื่อหาอัตราการทำผิดซ้ำของผู้ที่เคยพำนักในบ้านกึ่งวิถีแล้ว ควรมีการวิจัยเพื่อประเมินกิจการและกิจกรรมด้านอื่น ๆ ของบ้านกึ่งวิถีหรือไม่ อย่างไร จึงจะเหมาะสมกับแต่ละพื้นที่ เช่น ประเมินทัศนคติของผู้กระทำผิดต่อการกลับคืนสู่สังคม ศึกษาผลกระทบของกิจกรรมต่าง ๆ ของบ้านกึ่งวิถีที่

⁸ อ้างแล้ว หน้า 109

⁹ อ้างแล้ว หน้าเดียวกัน

มีต่อพฤติกรรมของผู้พักพิง การวิจัยเรื่องความสามารถในการทำงานของผู้พำนักเมื่ออยู่ในชุมชน หรืออัตราการเข้าไปเกี่ยวข้องกับสุรา ยาเสพติด เป็นต้น

ดังนั้นการประเมินผลจึงเป็นเรื่องสำคัญอย่างที่มีนักวิชาการชาวอเมริกันคือ **Lowenkamp** และ **Latessa**¹⁰ แห่งมหาวิทยาลัย **Cincinnati** สหรัฐอเมริกาได้กล่าวว่าการดำเนินงานโครงการบ้านกึ่งวิถีนั้นควรมีการประเมินด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ด้านโปรแกรมการอบรมฟื้นฟู เพื่อหาความเหมาะสมของหลักสูตรที่จะใช้กับกลุ่ม **High risk Offenders** หรือ **Low risk Offenders**
2. ด้านหน่วยงานที่รับผิดชอบ เพื่อหาความเหมาะสมว่าหน่วยงานใดจะมีบทบาทในการดำเนินการในโครงการบ้านกึ่งวิถีในระดับใดระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรส่วนท้องถิ่น และชุมชน
3. ด้านปัจเจกบุคคล เพื่อหาระยะเวลาที่เหมาะสมของผู้กระทำผิดแต่ละคนว่าควรใช้เวลาอยู่ในบ้านกึ่งวิถีเท่าใด

สรุป

จากบทความที่ผู้เขียนได้นำเสนอมานี้ทั้ง 3 ตอนนั้นน่าจะพอสรุปได้ว่า โครงการบ้านกึ่งวิถีนั้นเป็นโครงการที่มีประโยชน์อย่างยิ่ง ไม่เฉพาะต่อผู้พ้นโทษ ผู้ถูกคุมประพฤติ ผู้อยู่ระหว่างบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพยาเสพติด ผู้ที่ได้รับการพัก/ลดวันต้องโทษ เท่านั้น ประชาชนในชุมชนก็จะได้รับประโยชน์จากการที่คนเหล่านี้ไม่ได้เป็นภาระของสังคม เนื่องจากเมื่อเขาสามารถพึ่งตนเองได้ ประกอบสัมมาอาชีพได้ โอกาสที่จะกลับไปกระทำความผิดซ้ำอีกย่อมลดลง ๆ อย่างไรก็ตามการจัดตั้งบ้านกึ่งวิถีนั้นมีใจที่ที่จะต้องขบคิดกันหลายประเด็นดังที่ผู้เขียนได้นำเสนอประเด็นต่าง ๆ ที่เป็นทวิภาคษ์วิจารณ์ของนักวิชาการ ไม่ว่าจะใครจะคิดเห็นอย่างไร คำตอบสุดท้ายน่าจะอยู่ที่ความคิดเห็นของประชาชนเป็นหลัก

ดังนั้นการที่จะหาข้อสรุปโครงการจัดตั้งบ้านกึ่งวิถีนั้น จึงหลีกเลี่ยงที่จะทำประชาพิจารณ์ไม่ได้ เนื่องจากคำว่า “ประชาพิจารณ์”¹¹ นั้น เป็นรูปแบบหนึ่งของการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เปิดโอกาสให้ฝ่ายต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและประชาชนได้ร่วมนำเสนอข้อมูล คำแถลง จุดยืน ข้อเท็จจริง และความคิดเห็น ทั้งในเชิงสนับสนุนหรือคัดค้าน เกี่ยวกับนโยบาย ร่างกฎหมาย หรือการริเริ่มโครงการของรัฐเพื่อให้รัฐนำข้อพิจารณาของทุกฝ่ายไปเปรียบเทียบผลดีผลเสีย หาจุดสมดุลที่เหมาะสม และใช้ดุลยพินิจอย่างรอบคอบ โปร่งใส และมีความรับผิดชอบ ก่อนที่จะตัดสินใจตามอำนาจที่มีอยู่ต่อไป การทำประชาพิจารณ์นั้น อาจารย์คณิงนิจ และคณะ ได้แบ่งเป็นกระบวนการต่อเนื่อง 4 ขั้นตอน ดังนี้

¹⁰ Lowenkamp, Christopher T. and Edward J. Latessa (2002) Evaluation of Ohio's Community Based Correctional Facilities and Halfway House Programs, University of Cincinnati, Cincinnati: Ohio, P. 84

¹¹ คณิงนิจ ศรีบัวเชียม และคณะ “ตัวอย่างเทคนิคการมีส่วนร่วมของประชาชนและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง”

1. การมีส่วนร่วมในการวางแผน ประกอบด้วย การรับรู้ การเข้าถึงการวางแผน และการร่วมวางแผน
2. การปฏิบัติการ/ดำเนินการ ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ และการตัดสินใจ
3. การจัดสรรผลประโยชน์ร่วมกัน เป็นการมีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์ หรือผลของกิจกรรม หรือผลของการตัดสินใจที่เกิดขึ้น
4. การติดตามประเมินผล คือการที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการคิดเกณฑ์ในการประเมินกิจกรรมต่าง ๆ และพิจารณาวิธีการที่จะดำเนินการต่อเนื่องต่อไป

เมื่อได้รับฉันทานุมัติจากประชาชนในชุมชน องค์กรส่วนท้องถิ่นและภาคเอกชนได้เข้ามาสนับสนุนแล้ว กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรมก็พร้อมที่จะดำเนินโครงการบ้านกึ่งวิถีอย่างเต็มที่เพื่อให้คำขวัญที่ว่า “กรมคุมประพฤติ คือนคนดี สู่สังคม” ได้ตั้งกระหึ่มทั่วแผ่นดินไทยสมดังความคาดหวังของสังคมต่อไป

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

คณิงนิจ ศรีบัวเอี่ยม และคณะ *ตัวอย่างเทคนิคการมีส่วนร่วมของประชาชนและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง* กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า 2544

สมบุรณ์ ประสพเนตร *บ้านกึ่งวิถี* ในรายงานการสัมมนาเชิงปฏิบัติการว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด หลังปล่อย, กรมราชทัณฑ์และคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2536

ภาษาอังกฤษ

Lowenkamp, Christopher T. and Edward J. Latessa (2002) *Evaluation of Ohio's Community Based Correctional Facilities and Halfway House Programs*, University of Cincinnati, Cincinnati: Ohio

John Howard Society of Alberta (2001), *Halfway House*, Alberta: Canada